

dušan m. knežević

SVAKODNEVNI DOGAĐAJ

*Danima već danima
danima već noćima ugurava se
danima već danima potreba za
razmnožavanjem
u moje tijelo*

*sebe jednog primjećujem
kao sedamnaest
malih Dušana*

*Dušani moji dušići
dušmani i muškići*

*prijateljima kažem
dobar dan
razmnožavajte se*

*vidite koliko je nas
koji su jedan ja*

(Zgradu nesmetano izbacite:

*već sam pustio
toliko sjemena
da sam izgubio na težini
zini
pljumi)*

ULAZAK U RODNU KUĆU

*Ovakav
ovakav bosonog
ovakav bosonog i sasvim go
kao što me vidite*

*ulazim u ženu
potpuno
zatvaram vrata
umivam se*

*stalo je sve
glava udovi
i iznutrice*

*sklupčan
u velikom stomaku
glumim embrion
koji je na dobrom putu*

(Zgradu nesmetano izbacite:

*kad bih ovo napisao
u pjesmi
niko mi ne bi vjerovao
odao
prodao)*

marija jakim

METLA

*Pesnik otključava vrata ateljea
Pognute glave
Nad čistim papirom
Ostavlja svoje stvari
Pero
Zahvata moć
govora
jedan od svetskih jezika
Uzima metlu i čisti pod
Seda za sto:
Oni koji me njuškaju čulom
Mirisa poslednji put neka
me isprate
Od sada svoje tragove
Posipam biberom*

BULDOG

*Vodim Buldoga u šetnju
Ulični psi ga opsedaju
Asocijalni kućkin sine
Progovori
On zastane
(Ispiša se)*

stepenice

ana dević

2.

(Sjećanje)

Nije se ništa promijenilo. Nebo je sjajalo crvotočnim oktobarskim svjetlom, jednako kao i prije godinu dana; gdje god mazno ustalasani, ali prvenstveno ravničarski predio bio je nalik na svako drugo, idealno pogodno za život, gnijezdo. A on se nadao promjenama, i nije sebi smio priznati da želi da to budu one od lanjske jeseni. Šetajući tada bolničkim vrtom osjećao je pod nogama glatke plodove kestena, i skupljao ih je crveneci od krvi što se slivala u glavu, sve dotle dok je imao kudra da ih trpa: džepovi su se cijepali, vrećice teglile, a vrtijeme teklo nečujno. Kada je onda razmišljao o prizorima koji bi trebalo da mu uskoro zamijene bolnički vrt, osjećao je onaj slatki ubod u srce (koji se samo u mladosti osjeća), naoko bez razloga. Sada se okretao samo tom sjećanju i čeznuo za snom, da bi sebe vidio kroz neko najljepše iskrivljeno ogledalo, a u budućnost je zavirivao samo kad ga je okolina na to nagonila. U tim neprijatnim trenucima dešavalo bi mu se da, umjesto crvenih ždnijela s palcajućim jezicima, vidi samo zaprljano — bijeli zid bez rubova, koji je bio pravi varalica: nije čovjek mogao odrediti da li mu je on (zid) blizu ili daleko. Na tom zidu vidio je uvijek nešto tako određeno, bezuslovno i jedino, da bi mu nestajalo daha, i tad bi nervozno sklapao kapke, mada mu nikad ne bi polazilo za rukom da odmah dozove san, koji bi, kasneći, sakupio svu mučninu iz jave.

3.

Pitao se u mutno jutro (između osmeha posle sna i rastaće bojazni od dana): Jesu li mu sva njegova ubedenja koja je, kako mu se činilo, s mukom gradio i branilo, toliko draga da ih se ni u jednom času ne bi mogao odreći? Uživao je da zamišlja kako izvodi to odricanje. Kako bi rekao da ništa od sveg tog dostojanstvenog bremena nije njegovo. Predao bi ta odlikovanja prvom nesimpatičnom prolazniku, zakačio ih za njegov rep (jer primetio je da su kaputi ljudima pozadi često duži no što bi trebalo, kao da krojači žele da nešto isakriju), i pošao lagan, lagan, pa eto, — lagan kao jarebica. Jer on bi se sigurno pretvorio u jarebicu — to je ptica na koju se lide u lov, a tako bi ga lako bilo tada namamiti u mrežu. Kad bi želeo da pođe dalje u zamišljanju talkvog svog olakšanog života, počinjao je glasno da govori. Ako bi tada neko zaželeo da zastane kraj njegovog prozora — ..., međutim, ljudi ne vole da zastaju. Ako bi tada neko slučajno zastao — ..., ali nije imao sreće. Tako, niko ga nije čuo.

»Meni nije želja da dobijem više sažaljivanja nego što ga za mene imaju moje stare stvari. Meni je ovako dobro. Ali šta ću, Gospode, kad ne budem više umeo da se probudim? A sve mi je teže, jer usred isušenog polja u gnezdu jarebice rasla su jaja. Majka je stigla da im napravi ulegnuće u zemlji, a zatim se zaljubila u nekog miljenika vetrova li nestala. Ali jaja su, bez obzira na sve, rasla. Kad im je došlo vereme da prсну, nije se ništa u tom smislu dogodilo, i krtice su se zabrinuto sašaptavale s poljskim miševima, govoreći da tu nisu čista posla, na šta bi ovi ubrzano micala brkovićima. A stvari su

se počele pogoršavati. Jaja nisu prskala, ali je kroz pore na ljuskama počelo provirivati perje. Tako su rođene ptice u jajima koje su letele prevrćući se velikom brzinom u vazduhu. Uskoro su upoznale čitavo svoje polje, ali su se naslušale od drugih ptica da ima mnogo lepših, mada u pogledu hrane neshigurnijih krajeva. I jednog su jutra čvrsto rešile da pređu granicu. Očistivši perje, krenule su, štedeći snagu, i vrlo brzo stigle do kraja svog polja. Zamah krilima, onaj kojim su se odvojile od njega, bio je toliko jak, da je ptice obuzeo grč, i ništa se stigle ni oporaviti od njega, kad se ljuiske naskovataše brzo kao lilipljani i nečujno padoše na zemlju.«

5.

Nije se tačno sećao ikada je otkrio da se više ne ume nasmejati u pravi čas. Bio je čitavog života svestan koliko je to važan način ispoljavanja svog prisustva, i mogao je nabrojati mnogo samo svojih načina smejanja, od kojih su neki zahtevali duge sate uvežbavanja pred ogledalom ili uz magnetofon. Ali tako je bilo pre. Sada je bio zaboravio sve te nijanse, i ikada bi se pokušao nasmejati, krivio je usta uvek na desnu stranu, otkrivajući tako onu polovinu vilica u kojoj su bili najjužniji zubi. Gledao je svoje nježno, detinje lice sa tim odvratnim, bez reda naslaganim piramidama, i mislio da takva grimasa verovatno samo rastužuje ljude, uveravajući ih u ono u šta su potajno sumnjali — da nesavršenstva vladaju svetom. Nakon što mu se dogodila ta neprijatnost, ozbiljno ga je počela brinuti njegova sudbina na skupovima prisnih prijatelja, gde su se uvek čule šale, koje naravno nisu sve bile smešne, ali kojima se bezuslovno trebalo smejeti. Jedinji je izlaz bio da, čuvši (saslušavši) prvih nekoliko rečenica, kaže da je već čuo taj vic. Ali nezgoda se morala dogoditi, jer ni ta laž nije imala noge do špoda zemlje. Tako je jedne večeri bio zamoljen da on ispriča vic (za koji je, normalno, prethodno rekao da mu je poznat), jer se pravi poznavalac vica nije najbolje sećao detalja (koji nisu neophodni, ali od kojih, zna se — jača apetit). U času kada je nesvesno otvorio usta da počne pričati (o čemu — to je najmanje on znao), vrat mu se odjednom izduži i glava, izgubivši stabilnost, pade mu na leđa, a kad se sve vratilo u normalan položaj, on vide da su svim prisutnim namesto očiju iz duplji izrasle (ili iskočile) crvene alarumne sijalnice na crnim ispiralama posutim zvončićima — te su sijalice prvo samo izbacivale iskre, ali zatim se razlegla i takva zvonjava nepodnošljivo visokih tonova, da je bio primoran da zapuši uši. A tada je naslutio opasnost: ljudi, i dalje bez pravih očiju, počeli su mu se lagano približavati. Da su tada otvorili usta i počeli se kežiti, on bi zasigurno polludeo. Ovako je pronašao još u sebi snage da beži. Trebalo mu je mnogo skokova da stigne do vrata, i napora da pređe prag i zaključa vrata za sobom. I u času kada je uzimao vazduh da bi ga glasno izdahnuo, on vide da uopšte ne stoji na čvrstom tlu, nego leti, dočavola, u neku dubinu. Gusto su ga bile obavile one liste crne spirale (zvončići su na sreću negde otpali), i vodile su ga kroz neku neobično meku zemlju koju su nile žustro kao prenušene krtice. Ili se to njemu samo činilo da mu neko pomaže.

U trenucima pred ljetnju kišu desi se ponekad da poslije one zbrke u zraku u kojem zuje komarci, strjelovito promiču ptice i povijaju se grane, odjednom nastupi čas u kome se sve zaustavi. To je onaj razmak između kopita propetog konja i zemlje, a i traje isto toliko.

Obično je kišu čekao sjedeći na terasi, koja je zapravo bila lođa, vešto skrivena i stoga pogodna za osmatranje, a koju je on zvao terasom — uvijek je u mislima pod tom riječi podrazumjevaio svečane, velike i glatke placeve po kojima se tamo-amo kreću ljudi, povremeno upitno pogledavajući u nebo li uživajući u blagodatima kasnog proljeća. Tako bi se i on, sjedeći na svojoj terasi, sjećao svega, kao da mu je u rukama herbarij, pun proljetnjih cvjetova koji su suvi dotle, dok ne prevrne list na kome su. Kao skamenjen, slušao je topot onog što mu u ludom trku bježi s očiju.

A trenuci pred kišu značili su mu koliko veliko olakšanje, toliko još veću muku. S prividnom mirnošću osluškivao je dolazak tog začannog trena u kome je malaksavao od opsjene da vlada vremenom i nepogodom. I kao što čovjek ne zna za čas buđenja, niti za tren u kome zaspi, tako ni on nikad nije mogao da odredi kada njegova lutanja prenesta u uobičajenu svijest o sopstvenom prisustvu. Znao je samo da bi primjećivao kako brže diše, pali cigaretu za cigaretom, kako mu pogled (ma koliko ga pokušavao ukrotiti) klizi sa slova pravilno poredanih na bjelini lista, a prsti počinju bjesomučnu igru: čas obavijaju jedni druge, čas se dotiču lica, — ali ništa ga nije moglo osloboditi elektriciteta koji mu je nađisto zbuñivao tijelo li opsjedao dušu (oboje satirujući) sa sigurnošću nevjernog ljubavnika. Tako bi se lako tada prepuštao nekim snažnim, a blagim vjetrovima da ga nose nesigurnim stazama, da se kasnije nije usudivao prisjetiti se svih varki koje su mu dolazile pred oči i na um.

Ma koliko svaki put bili različiti uslovi u kojima se predavao tom opasnom (ali ne do smrti) snu, uvijek, kroz čitavo njegovo traženje biova bi zaslijepjen bjelinom lika nečije klonule glave. A u očima na tom licu su se kupali, kao u jezenima, smaragdi za koje je znao da žare hladnoćom, mada ih nikad nije smio dotaći. Sve su ga staze (bile tmovite ili ne) u snu vodile spilju u kojoj su se igrala, rasipajući se sjajem, ta dva zrna bez kojih više nije mogao. Sasvim je bezbolno i neprimetno prošao čas u kome je sebi to i priznao. Toj opijenosti zracima iz ravnodušnih bezdanih zenica predao se tako lako, kao da nikad, umazad hiljade godina, nije bez njih mogao živjeti. Zbog svega toga, čkao je to vrijeme pred kišu kao vino da ostari, ili kao putovanje. A svaki je taj period donosio uvijek nove privide i obmane koje su ga sa novom sigurnošću uvjeravale da postoji nešto što je lako dohvatiti, što zrači i plijeni sa bliskošću zvijezda na ljetnjem nebu, sa njihovom ljepotom što pred zoru nestaje, da ne bi čovjek umro od želje da mijma vlada. I on je u olakšanjem blagosiljao čas kada bi gurnula kiša, a smaragdi se stvrdili li postali sivo-žuti šljunak na dnu riječice koja nečujno zmičulji asfaltom i presuši za sat. Tamo su oni ležali sve do isljedec dana u kom bi sunce nemilice žeglo u prvoj polovici dana, da bi kasnije sva vrelna iskipila li prošula se na ožednjalu zemlju. U tom procijepu između onog li bijelog, iskušenja i iskupljenja, on je živio ničemu se ne čudeći li ne dvojeći, nikog ne mržeći.

ZATIM

Zatim bi zguzvao kutiju od cigareta, ustao, i s lakim osjećajem knivice (ali uspjevajući da korak načini sigurnim) odlazio do obližnjeg kioska, li tamo bi s prodavcem izmjenjao nekoliko fraza o stvarima naglašeno običnim. Samo je tako mogao sebe uvjeriti da se na svijetu ništa nije dogodilo. Mogao je spavati. Ali ga je ponekad mučila misao da nije on taj koji li toliko odanosti čuva sopstveni krahki azil.

Beleška: Ana Dević rođena je 1959, prvi put objavuje, živi u Novom Sadu.

novе knjige

DUŠAN MATIĆ: »ANDRE BRETON ISKOSA«, »Nolit«, Beograd 1978.
Piše: Damjan Antonijević

U knjizi nema mnogo Bretona, ali ima onog »iskosa« (oblique). I ako čitalac, i sam »iskosen«, traga za tim »iskosa« (što je uputno, jer pravili li jednosmernih pogleda Matić nema), imaće, čitajući ovu epistolarnu esejistiku, nesumnjivo intelektualno (i ne samol) zadovoljstvo, otkrivajući uzbudljivost putovanja kroz predele duha li stvaralaštva koji se ovde zovu nadrealizam i Andre Breton. Nimalo slučajno, naravno, ne samo zbog naslova.

Matićev rukopis jeste evokativan. Pisma (dva A. Žužiroa plus pet B. Roa, uz uvodni tekst *Dirigent*, uz pesničke kolaže koji se pamte: *Ja, ti, on, ona, Njegov portret, U odajama trajanja* i završni, neobavezni Kenov tekst), ta pisma su iz dubine mladosti, iz snage avanture, liz neprolaznosti poezije, iz neprohodnosti duha. To su meandri sećanja, plamsaji onoga što smo živeli, fragmenti svetlosti, prolasci... Sećanje je takođe poezija. Pretvarajući život u sećanje, Matić ga pretvara u poeziju.

Glavna ličnost li ove Matićeve knjige jeste Matić sâm. I avantura pisanja, avantura nadrealističkog dijanja. Breton je takođe jedna avantura duha li poezije. Jedna od najprimetnijih, najčudnijih, najuticajnijih. A knjiga, začudo, ima jedinstvo. Verovatno je mladost li poezija ono što joj daje koherentnost. U stvari, sve je pod Matićevim perom poezija. Evo se li epistolarna književnost, zamišljena kao esejistika, pretvara u sećanje, u poeziju, u bogatstvo jednoga neiscrpnoga duha.

Andre Breton iskosa, Matićeva pisma njegovim francuskim prijateljima, uz pomenute poetske kolaže, lizvanredne, bogate, traganje je za jednom vizijom, za čovekom poezije, pokušaj objašnjenja te tajne zračenja li uticaja koja se zvala nadrealizam li Andre Breton. »Tada je u *Siranu* bilo li drugih pesnika li umetnika, možda zanimljivijih, privlačnijih, i čak zabavnijih. Čovek bi ih pozeleo za prijatelje. Ali Breton je priklivao pažnju. On je bio u središtu zračenja tog malog nadrealističkog sveta.« (str. 15)

Ne samo da Matić živi sećanjem; sećanja žive Matića. Nadrealizam, to su za njega ne samo njegova pesnička, duhovna, intelektualna traganja, njegova mladost u Parizu li Beogradu, već »onaj plamen — divlji cvet evropske poezije li misli, lizmeđu 1924. li 1930.« (str. 20) Andre Breton (je li više od sebe, on je nadrealizam, a nadrealizam nije samo to, već evropska poezija tridesetih li četrdesetih godina ovoga veka, li onom snagom uticaja koju je na pesničku Evropu svojevremeno imao Bodler.

Za Dušana Matića, a to je vidljivi, iako ne li nametljiv, kontekst njegove knjige, koja se prvo pojavila u Parizu 1977. godine, u izdanju *Fata morgana (André Breton oblique)*, a u nas u prevodu Mihaila Pavlovića — nadrealizam je postojao u vremenu li prostoru, političkom ali li ličnom, u prostoru društvenom ali li individualnom, unutrašnjem. Upravo, nadrealizam je življen: otuda sećanja. Nadrealizam je imao svoj istorijski kontekst, duhovni takođe; svoje *tle*, bez sumnje. — Na primer *tle*: otuda pozivanje, ali li reakcija na kulturu u Francuskoj; a veza s nasleđem, leksičkim blagom, nadrealnom sintaksom, folklorom li potreba za učešćem, angažovanjem u društvenim zbivanjima, u revoluciji — u našem nadrealizmu.

Ono što je suštinsko za ovu knjigu, za Matića, jeste to osećanje treperenja pri samom sećanju na tu veliku avanturu, na to veliko traganje mlade međuratne poezije. Ta sprem-

nost, to uzbuđenje da se još uvek učestvuje u toj avanturi, sećanjem bar, bez eksplikativnih pretenzija, li spremnošću na akciju, pokušajem da se nadrealizam s razlogom tumači li kao traganje za »plamenom egzistencije« — daje ovoj knjizi čudnu, nesumnjivu poetsku li intelektualnu čar. Jeste, to je ova knjiga: ne samo pisma, sećanja, esejistički fragmenti, analitičke digresije, poezija, čista poezija — već jedno novo viđenje nadrealizma kao tajne vatre za koju se zna da još uvek postoji li da još uvek greje ubeđenog palloca. Prestali su davno manifesti, fascinantno dejstvo ličnosti koje su vodile, umele da vode, da komponuju avanture, prestale su stvaralačke li inspiracije li duboke, gordonpimovske plovidbe čitave plejade pesnika, a, eto, li sam čitalac ostaje ubeđen da je još uvek moguće, ako ne pisati, ali stignimo disati nadrealistički. Nadrealizam, onako kako je življen, polako se seli u memorijalne knjige. Nadrealizam je, danas, nemoguć kao poetika, anahronizam je kao književni stav li postupak, iako ga svuda ima. Međutim, duh traganja, avanture, taj tajni plamen egzistencije, zračenje mladosti, duh negacije, duh akcije li li akcija duha — sve to čini da nadrealizam još živi u poeziji, ili kao poezija bar.

Poznato je, li Matić nas podseća, da je Breton išao Trockom u Meksiko. S uzbuđenjem se čita Matićev opis te fotografije bosonogog Bretona, pored promašenog »proroka«, Staljinovog advesera, s uzbuđenjem, zbog Bretona. I partijska li beogradska nadrealistička grupa, ovo je davno poznato, politički su bile levo orijentisane. Ali, to reći ne znači mnogo reći. Matić se u svojoj memorijalnoj knjizi dosta bavi »... odnosom duha (poezije) li politike (konkretnije: revolucije)...« (str. 69). S gledišta Bretonovih tekstova, kakve su njegove političke li inspiracije? Možda nadrealizam li revolucija nisu samo Bretonova li inspiracija li politička orijentacija, već *dah vremena*. Reč je o godini 1925. li tekstu *Revolucija pre svega li uvek*. Oko političke pripadnosti Bretonove li Aragonove, oko razlika između Trockog (kome je bio naklonjen prvi) li Staljina (za koga se svojevremeno li zjasnio drugi), dosta je reći prostuto, a strasti, izgleda, još uvek ne jenjavaju. Da li su francuski nadrealisti bili političari? Da li su umeli da misle politički? Ili su li u politici tražili poeziju li bili pesnici jer drugo li nisu mogli biti? Ali počujmo šta o tome kaže Matić, iskosa: »Suvise se divim Bretonu, suviše se divim Aragonu — li različitih razloga — da bih mogao da ih svem na političare, patetične, čestite, nespretne. Izgleda mi nemoralno, neoprostivo da ih podvrgavam zaglupljujućem mehanizmu političke dihotomije S. — T. Te podelu mutnih voda ne odgovaraju danas nikakvoj ljudskoj li konkretnoj realnosti.« (str. 79)

U svakom slučaju: ostaje činjenica da je diljalog nadrealizam-markizam bio stvaralački li inspirativan za nadrealizam. Ali li psihanaliza, ali li Malarme, na primer.

U svakom slučaju: ne toliko delom koliko ličnošću, snagom svoje neponovljive, unikatne li individualnosti, Breton »je bio jedan od onih koji su za čitavu glavu nadvisili naše doba.« (str. 11)

*Nećeš stići da ispričaš njegovu istoriju
Da kažeš njegove ljute sumnje Tvrđoglavu
njegovu ogromnost
koja nije znala da živi nije mogla da
umre.«*

(U odajama trajanja)

Matić nije uspeo da ispriča Bretonovu istoriju. To je tačno. U stvari, on tu istoriju nije ni pričao. (»Uostalom, ja nisam istoričar književnosti, niti društva.« — str. 11) Nije